

Motion till riksdagen

1985/86:Bo204

Karin Söder m. fl. (c)

Förnyelse av vatten- och avloppsnätet

Motionens huvudsakliga innehåll

Vatten- och avloppssystemet är så gammalt och dåligt underhållet att risken för katastrofala sammanbrott är uppenbar i många tätorter.

På vissa håll når bara 30 % av den utpumpade vattenmängden användarna. De får dock betala även för det som försvinner under vägen.

I avloppsnätet kan man i stället få upp till tre gånger större vattenmängder än vad som tillförs från konsumenterna.

Centerpartiet föreslår ett långsiktigt program för att klara underhåll och förnyelse av VA-nätet. I första hand bör programmet inriktas på att fram till år 2000 förnya de ledningar som lades ned före 1965.

Läckande vattenledningar innebär slöseri med vatten och extra kostnader för konsumenterna.

Läckande avlopp innebär miljörisker och kan leda till översvämning i reningsverken.

Samhällsinvesteringar

De senaste årtiondenas samhällsbyggande har haft en stark inriktning på nyanläggning och nybyggnation, medan äldre investeringar rivits, fått förfalla eller stått outnyttjade. Det har gällt både bostadsbyggandet, komplementbebyggelsen i form av skolor, affärer, samlingslokaler m. m. samt kommunikationerna. Denna basinvesteringarnas motsvarighet till slit- och slängmetoden i fråga om varor håller dock inte i längden.

Under 1970-talets senare del inriktades samhällsbyggandet starkare på underhåll och förnyelse än tidigare. Det visade sig att det ofta ställde sig billigare att bygga om äldre hus än att riva och bygga nytt. Vagnätet visade allt fler tecken på förslitning. Det innebär ökade kostnader för näringslivet och fler olyckor.

Denna förändrade inriktning när det gäller förnyelsen av samhällskapitalet har delvis kopplats samman med speciella insatser för att bereda fler sysselsättningstillfällen. Det har mindre uppmärksammats, att det i dag verkligen behövs ökade ansträngningar för att underhålla och förnya olika delar av infrastrukturen och därmed åstadkomma bostads- och arbetsmiljöer som ger trivsel och social samhörighet.

Exempel på insatser som redan påbörjats är den upprustning av järnvägarna som drogs i gång de sista åren av 1970-talet liksom ökningen av

väganslagen från ungefär samma tidpunkt, televerkets satsningar på snabbare utbyggnad av sina nät för telefon, data, radio och TV, den intensifierade kommunala energiplaneringen, upprustningsbidragen till äldre samlingslokaler och det s. k. ROT-programmet för reparationer och ombyggnad i det äldre bostadsbeståndet.

Mot. 1985/86
Bo204

VA-nätet

Ett mindre uppmärksammat område är det direkta förfall som i dag hotar vatten- och avloppssystemet i många städer och tätorter. Denna utveckling är heller inte unik för Sverige. Något av en kris på detta område tycks förestå på många håll i Europa.

I Sverige finns vatten- och avloppssystem av mycket varierande ålder. I vissa städer är delar av VA-nätet från seklets början, men den största utbyggnaden skedde på 1960-talet. I dag – då avloppsnätet i våra tätorter i princip är färdigbyggt – är drygt hälften av avloppsnätet från mitten av 1960-talet eller senare. Av alla kommunala försörjningssystem är VA-systemet det största och mest kostnadskrävande.

Det totala VA-nätet omfattar ca 130 000 km, varav drygt hälften är avloppsledningar. Den sårbaraste delen är avloppsledningarna som till ungefär 85 % består av betongrör, vilka till sin huvuddel är mer än 20 år gamla. Ungefär hälften av avloppsnätet är från 1940-talet eller äldre.

Betongrören har en begränsad livslängd. Redan efter 20 år börjar problem uppträda, ledande till snabbt ökande kostnader för underhåll och reparationer. Den maximala livslängden har antagits till 100 år. 20–100 år efter det att nät har anlagts måste således ett växande antal reparationer företas, för att till slut bli så omfattande och kostsamma att renovering eller utbyte framstår som det enda möjliga. För att inte viktigt samhällskapital fortgående skall förstöras, är det viktigt att nu ta tag i situationen och inte skjuta allt större reparationsbehov framför sig.

Nästan alla äldre rör av betong har läckor i fogarna. Dessutom förekommer i stor omfattning lägesförskjutningar som medför läckage. I dessa rörsystem finns det dessutom ofta sprickor. En med åren ogynnsammare sammansättning av avloppsvattnet (syrlighet och högre temperaturer) har också medfört korrosionsskador på framför allt äldre betongrör. Till viss del är det asbeströr som måste bytas ut vilket fordrar särskild uppmärksamhet från miljösynpunkt. Även rör som har installerats under de senaste decennierna har läckor. Beträffande de plaströr (PVC- och PEH-rör) som utgör cirka en tredjedel av de senaste installationerna saknar vi ännu uppgifter om livslängd.

Läckage från och till avloppssystemen medför också erosion i omgivande markskikt och till följd därav sättningar i mark, vägar och gator. Ett växande problem är att framkomligheten i rörsystemet hindras med stopp och översvämningar som följd.

Vattenledningsnätet består till två tredjedelar av gjutjärns- och stålrör med begränsad livslängd. Utbyte och nyinstallation sker huvudsakligen med plaströr. Även på detta område ökar behovet av åtgärder på grund av rörbrott, rost och förhöjt pH-värde i mark och vatten. Situationen torde dock inte vara lika kritisk som beträffande avloppsnätet.

Förnyelsen av de äldre systemen är arbets- och kostnadskrävande. Sedan ny utrustning installerats sjunker emellertid underhållskostnaden permanent på grund av de nya materialens större hållbarhet.

En målmedveten rehabilitering förutsätter en god överblick över existerande system. En sådan finns inte i många tätorter. En viktig uppgift är därför att kartlägga avloppssystemens utbredning och tillstånd och identifiera de system som måste ges förtur. Det är viktigt att inte åtgärda endast begränsade ledningssträckor utan hela system. Erfarenheten visar att partiella åtgärder lätt leder till högre belastning och starkt ökande skador i de icke åtgärdade delarna av ett föråldrat system.

Skall inte avlopps- och färskvattensnäten snabbt försämrats, krävs att underhåll och renovering håller jämna steg med slitage och förstörelse. Med nuvarande förnyelsetakt ersätts avloppsrör med en fysisk livslängd av 20–100 år i en takt som förutsätter 400–500 års hållbarhet. Det behövs alltså en mycket kraftig förstärkning av underhållet av VA-nätet på många håll i landet. I Stockholms kommun är t. ex. förnyelsetakten 1:500 år. Tillämpat bakåt i tiden, i stället för framåt, skulle detta medföra att avloppsrör från Vasatiden fortfarande skulle vara i bruk!

Den misshushållning som följer med bristande underhåll av VA-nätet visar sig dels i slöseri med våra vattenresurser och negativa miljöeffekter till följd av översvämning i reningsverk och läckage av grundvatten, dels i högre kostnader sett över en längre tid.

Vattenledningssystemen läcker i dag i genomsnitt ut drygt 20 % av vad som lämnar vattenverket på väg till konsumenterna. I vissa kommuner når så litet som 30 % användarna, men kunderna debiteras för den totalt utpumpade mängden enligt självkostnadsprincipen.

Vattenmängden i avloppssystemen vid reningsverken kan i gengäld vara två till tre gånger större än den som tillförs systemet från konsumenterna genom inläckage och infiltration i läckande fogar och sprickor. Läckagen skadar grundvattnet och medför i allvarliga fall risk för överströmning i dricksvattensystemet. De alltför stora vattenmängderna i reningsverken leder till överbelastningar och försämrar reningseffekten. Man räknar i dag med 21 000 driftsstörningar per år bara i avloppsnäten till en kostnad av 25 000 per gång, dvs. drygt 1/2 miljard årligen. Det går på sikt inte att bortse från risken för direkta katastrofer med sammanbrott av ledningsnät i tätorter med gamla ledningssystem.

Av avloppsledningsnätet är i dag 30 000–35 000 km under de närmaste decennierna aktuella för utbyte. Beträffande den allra äldsta delen av nätet är förnyelsebehovet särskilt stort. Bedömningar i branschen pekar på att minst 1 1/2 miljard per år i förnyelseinsatser (renovering, ombyggnad, nybyggnad) skulle behövas för att komma upp till en acceptabel nivå. Vill man dessutom ta igen gamla försummelser krävs belopp omkring det dubbla.

Värdet på det svenska ledningsnätet i funktion är sannolikt 150–200 miljarder kronor. Det är alltså ett stort samhällskapital att försvara mot nedbrytning. Nuvarande renoveringstakt om 150 milj. kr. per år är under alla förhållanden orimligt låg.

Ett målmedvetet åtgärdsprogram för att undanröja det hot som ligger i ett framtida sammanbrott av de svenska VA-systemen och att systematiskt ta igen eftersläpningen skulle t. ex. kunna rikta in sig på att fram till år 2000 i första hand förnya den del av avloppsledningssystemet som är anlagt före 1965.

Ett program bör omfatta finansiella frågor och möjligheterna att i sammanhanget utnyttja beredskapsarbete, miljöfrågor i vid mening och i arbetsmiljösammanhang. Den skall utgöra en grund för industrins inriktning och för att dimensionera utbildning. Det bör särskilt framhållas att kompetensen ute i kommunerna i dessa frågor måste upprätthållas.

Ett sådant program skulle ha betydande sysselsättningseffekter. Baserat på branschens beräkningar skulle årseffekten av insatser på 3 miljarder kronor per år ge uppåt 10 000 arbetstillfällen inom anläggningsområdet med den därtill knutna tillverkningsindustrin, en sektor som har särskilt stor arbetslöshet. Valet av renoveringsmetod kan också anpassas till sysselsättningsbehovet och kvalifikationerna hos dem som skall sysselsättas.

Det behövs en inventering i kommunerna för att klarlägga behovet av underhåll när det gäller VA-näten. Det måste också klarläggas hur kommunerna skall kunna få ekonomiskt utrymme för insatserna. Därvid bör påpekas att kommunallagen ger kommunen rätt att ta ut avgifter som gör det möjligt att långsiktigt försvara investeringar på detta område. Eventuella statliga kostnader i sammanhanget kan inte bli större än att de motsvaras av ökade skatteintäkter och bortfallande arbetsmarknadskostnader. Härtill kommer stimulans effekterna på den industri som levererar material och där många enheter i dagens djupa byggkris är på väg att helt slås ut. Därtill behöver klarläggas hur den tekniska kompetensen för ett långsiktigt program skall tillgodoses.

I anslutning till vår motion angående VA-nätet till 1984/85 års riksmöte utgick riksdagen vid sitt avslag från att dessa frågor skulle övervägas i regeringskansiet utan någon särskild åtgärd från riksdagens sida (BoU 1984/85:13). Något program finns inte. Därför bör enligt vår mening riksdagen nu göra en framställning till regeringen. Det problem som skall lösas blir större och större för varje år i en accelererande takt.

Hemställen

Mot. 1985/86

Bo204

Med hänvisning till det anförda hemställer vi

att riksdagen hos regeringen begär förslag till ett långsiktigt program i syfte att säkerställa underhåll och förnyelse av kommunernas VA-nät i enlighet med vad som anförts i motionen.

Stockholm den 22 januari 1986

Karin Söder (c)

Anders Dahlgren (c)

Nils G. Åsling (c)

Kjell A. Mattsson (c)

Gunilla André (c)

Karl Erik Olsson (c)

Gunnar Björk (c)

i Gävle

Olof Johansson (c)

Gunnel Jonäng (c)

Bertil Fiskesjö (c)

Britta Hammarbacken (c)

P.-O. Eriksson (c)